

Luboš Stancl

A hivatásos hadsereg – a közszféra gazdasági szubjektuma

A cikkben a szerző, aki a Brünni Nemzetvédelmi Egyetem Közgazdasági és Menedzsment fakultásának munkatársa a hadsereg vállalatszerű működésének elméleti alapjait vizsgálja. Ez a kérdés nálunk bizonyos mértékig túlhaladottnak tekinthető, azonban az államháztartás/költségvetési gazdálkodás újra szabályozása előtt, az állami vagyonnal való gazdálkodás részletszabályainak megalkotása során indokolt, hogy újra körüljárjuk azt.

A tervgazdaságból a piacgazdaságba történő átmenet során a fejlődés különböző fázisaiban természetesen felvetődik, hogy az egyes társadalmi szükségletek kielégítésére szerződő nagy entitások (honvédelem, rendvédelem, egészségügy, közoktatás) a piac, a gazdasági folyamatok szempontjából hogyan viselkednek, hogyan írhatók le a leginkább adekvált módon és hogyan oldható meg a társadalmi összköltségek szempontjából legkedvezőbb és piacokonform működtetésük. A kérdés felvetés mindig szakmai vitát kavart, a változtatás (reform) bevezetése pedig a megszokás és az esetenkénti ellenérdekeltségek miatt mindig nehézségekkel jár; elvi és/vagy gyakorlati ellenállásba ütközik.

A Cseh Köztársaság Európai Unióba való belépését úgy is értelmezhetjük, mint a közép- és kelet-európai államok bizonyos történelmi precedens nélküli átmenetének kicsúcsosodását a központi tervezés rendszerétől a piacgazdasághoz. Ezen történelmileg egyedülálló, a magán- és közszektor rendszerének mélyreható változása a polgári (civil) és katonai szférát új módon formálta, és egész sor megoldásra váró alapvető katonai-gazdasági jellegű problémát vetett fel. Némelyek közülük már kielégítően megoldódtak, és a katonai gyakorlatban bevezetésre kerültek. A többire még tizenöt év eltelté után sincs egyértelmű megoldás. Ezen problémák közé tartozik a professzionális hadseregnek, mint a közszektor gazdasági szubjektumának a pontos meghatározása, és mint vállalat azonosítása a gazdasági elmélet szempontjából.

A professzionális hadsereg, mint a gazdasági szubjektum meghatározása

Minden egyes piacgazdaságra jellemző a magán- és közszektor létezése, mint a társadalmi és gazdasági rendszer két elválaszthatatlan alkotórésze. A közszféra egész sor

szociális, politikai, gazdasági és egyéb funkciót tölt be. Ezeket a funkciókat az egyes szubjektumok különböző tevékenységeivel biztosítja, melyek között jelentős helyet foglalnak el az állam fegyveres szervezetei, köztük hadereje is. A közszektor gazdasági funkcióinak hangsúlyozásánál ezeket a szubjektumokat is mint gazdasági szubjektumokat figyelembe kell venni. Egyidejűleg nem lehet azonban azt a tényt sem figyelmen kívül hagyni, hogy irányításukra bizonyos specifikumok jellemzőek.

A tények elemzése érdekében, melyek a közszektor gazdasági szubjektumainak hatékony irányítását határozzák meg, elengedhetetlennek tartjuk a közszféra értelmezését kifejteni¹ „Közszektor alatt a társadalmi valóság azon területét értjük – írja F. Ochrana a közszféra lényegének meghatározása kapcsán –, ... mely köztulajdonban létezik, melyben politikai szemszögből nyilvános választással döntenek, nyilvános ellenőrzés érvényesül benne, miközben a közszektor működésének célja a közérdekek beteljesülése és a közigazgatás.” A közszektor szubjektumainak fent idézett meghatározásainak jellemzése alapján teljesen indokoltan nemcsak úgy értelmezhetjük *a professzionális hadsereget, mint a közszféra szubjektumát, de figyelembe vehetjük mint gazdasági szubjektumot is.*

A hadsereghez, mint gazdasági szubjektumhoz elméleti és gyakorlati alapon történő megközelítés szükségességének hangsúlyozása nem öncélú, hanem követelmény, amely a hadsereg új jellegéből, mint teljesen professzionális hadseregből adódik. Csupán a totális professzionális átalakítás után változik át a hadsereg, mint rendszer teljesértékű gazdasági szubjektumra, mely teljesen, minden egyes oldalával a piaci környezetbe épül be. Így a hadsereg, mint a közszektor gazdasági szubjektuma a piaci mechanizmus beépített (integrált) részévé válik.

Arról, hogy valóban alapvető változásról van szó a hadsereg tevékenységének gazdasági oldalról történő megközelítése kapcsán, az is tanúskodik, hogy a vizsgálat szükségszerűen kiszélesedett a bérbeadás problematikájával, és erre ráépülve az emberi tőke gazdasági kihasználásával (exploatace). Az eddigi vizsgálatok egyoldalúan a tőkejavak elemzésére irányultak² azzal a céllal, hogy feltárják a hatékony eszközöket, a gazdaságosság emelésének és hatékonyságának módszereit, a védelmi kiadások gazdaságos felhasználását a hadsereg érdekében. Az emberi források problematikájának gazdasági oldala azon külső és belső tényezők elemzése, melyek az emberi tőke működését meghatározzák, a költségek és hasznok elemzése az alakulatok és egységek specifikus feltételei mellett az egész hadsereg, mint egység keretén belül, nem kerültek elemzésre.

A Brünni Honvédelmi Egyetem Közgazdasági és Management fakultásának Gazdasági Tanszéke tudományos és kutatási munkája teljes mértékben figyelembe veszi ezen változás sürgősségét, a hadsereg, mint gazdasági szubjektum azonosítását. A tanszék tudományos tevékenysége jelenleg elsődlegesen a magánszektor vállalkozási területén használt modern irányítási eszközeinek a haderőben történő

1 A „közszektor” fogalmának meghatározásáról és létezésének okairól az utóbbi időben egész sor szerző fejtette ki véleményét. Lásd Ochrana, F. Közszektor effektív meghatározása. Prága: Management Pøes, 2001. 11. szám 12 oldal.

2 A kutatás egész sor makroökonómiai téma megoldására irányult. A mi megjegyzésünk főleg a mikroökonómiai területét érinti, a kutatás a „hadsereg gazdaságának” problémájával foglalkozik.

alkalmazási lehetőségeire irányul. Már a kutatás irányának ezen megfogalmazása is fontos előrelépésről tanúskodik a „hadsereg gazdaságának”, mint tudományos ágazatnak értelmezésénél, melynek tárgya a hadsereg, mint gazdasági, belsőleg gazdaságon tagolt rendszer vizsgálata, melyben az emberi és fizikai tőke folyamatai zajlanak le, egységükben és ellentétükben. A múlt években túlsúlyban volt a „hadsereg költségvetésének” csökkentése, csupán „a tevékenységek feltételeinek kialakítása”, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az egységek és alakulatok parancsnokai belsőleg nem éreznek személyes felelősséget az anyagi, emberi és pénzügyi források gazdaságos és hatékony felhasználásáért a gyakorlatok ideje alatt, a hadi készenlét feladatainak teljesítésénél és az egységek további feladatainál. Ennek megoldását a logisztikai biztosítás feladatának tekintem.

A hadsereg, mint a közszféra vállalatának meghatározása

A tanszék vizsgálatainak azon célja, hogy a magánszektor vállalati szférája gazdasági vezetésének eszközeit megpróbálja az egységek és alakulatok irányításába integrálni, abból indul ki, hogy a hadsereg rendszerét „vállalathoz” vagy „üzemhez” hasonlítjuk. Ez az összehasonlítás, mellyel a múltban is sokszor találkoztunk, az egységeknél és alakulatoknál zajló gazdasági események és folyamatok minél pontosabb leírásának nagy igyekezetéről tanúskodik. A problémát napjainkban is az okozza, hogy nem lépik túl a nagyon egyszerűsített összehasonlítás keretét, és nem oldják meg az átvétel jogosságát esetleg jogtalanságát. Az összehasonlítás felhasználása azért is bonyolult, mivel a gazdasági szakszövegekben (de nemcsak gazdasági) a „vállalat” fogalma mellett az „üzem” fogalma is használatban van, melyet a cseh jogi szabályozás is ismer.

A „vállalat” fogalma a gazdasági elmélet alapfogalmai közé tartozik, és meghatározásánál a szerzők nagyrésztben megelégednek a „vállalat” megfogalmazásának felüntetetésével, nem kibővített, hanem rejtett formájában³. A szabály szerint a „vállalat” alatt olyan szubjektumot értünk, mely gyártással foglalkozik, azaz termelési tényezőket (input) alakít át (transzformál) termékekre és szolgáltatásokra (output)⁴.

A vállalat egyetemes gazdasági értelmezése nincs közvetlenül összekötve a nyereség elérésének szükségességével, mint ahogy az a „vállalat” jogi értelmezésében áll. Általánosan ismert, hogy a gazdasági elmélet más típusú vállalatokkal is dolgozik. A vállalat jogi értelmezése kimondottan összekötve a nyereség elérésével, teljesen nem adekvált a fogalom gazdasági értelmezésével, de teljes ellentétben sincs vele. Azonban éppen ez a „nyereséggel” történő összekötés a gyakorlatban bonyolultá teszi a „vállalat”, esetleg „üzem” fogalmának használatát, nemcsak a hadsereghez, mint gazdasági szubjektumhoz való viszonyban, de egyetemes síkon is. Tekintettel az üzem jogi értelmezésére – cseh feltételek mellett – megfelelőbb a gaz-

3 Lásd Kraftová, I. A helyi vállalat gazdasági elemzése. Prága: C.H. Beck, 2002. 16. oldal

4 „A vállalatra két vonás jellemző: a vállalat hasznos fogyasztási javak, mint saját output kibocsátására szakosítja magát, és a vállalat tevékenységének növelnie kell a vállalat tulajdonosának jövedelmét, hasznát. Lásd. Soukup, J. Mikroökonómiai elemzés (kiválasztott részletek) Slaný: Melandrium, 2001. 59. oldal

dasági szubjektumokat (gyártókat) – tekintet nélkül aprior viszonyukra – a nyereséghez fűződő viszonyuk kapcsán, mint „vállalatokat” megnevezni⁵.

A hadsereg, mint a közszektor gazdasági szubjektuma (vállalata) meghatározása problémájának további feldolgozásánál célszerűnek tűnik az a megközelítés, mely a vállalatot az úgynevezett „lényeges egyetemes tulajdonságok” és „magasabbfokú specifikus jelek” alapján határozzák meg. Szakmailag a gazdasági rendszer elemeként, a vállalat jelentős meghatározó tulajdonságai a következőképpen foglalhatók össze: A gazdasági szubjektum a termékek előállítása kapcsán (termékek és szolgáltatások) szükségletek kielégítését szolgálja, s a kínálat oldalán működik; jellegével a rendszer az input/output elvén van megalapozva célfunkcióval és intenciós szerkezettel.

Ezzel a megközelítéssel meghatározhatóak a „vállalat” magasabb szintű specifikus jellemzői is a lényeges tulajdonságokkal együtt. Ezek közé a jellemzők közé – melyek a konkrét vállalatot, mint gazdasági szubjektumot mikroszinten határozzák meg – a következők tartoznak:

- a végső szükséglet kielégítésére van a termék létrehozva, vagy más termék előállításához inputként szolgál;
- a célfunkció úgy van megfogalmazva, mint aprior nyereség, attól függően, hogy anyagi vagy a köz hasznára nyereséget termelő szubjektumról van szó;
- a magán- vagy a közszektor keretén belül működnek-e;
- milyen a választott jogi forma.

Nem kétséges, hogy a leírás alacsonyabb szintjén lehetséges lenne további specifikus különbségek megfogalmazása is.

A hadsereg, mint gazdasági rendszerre már a feltüntetett kritériumok felhasználási során is lehetséges az alábbi következtetéseket levonni:

- a hadsereg, mint vállalkozó a közszektor kínálati oldalán működik, formája, belső szerkezete aránylag nyitott rendszerű, és nem nyereség kialakítása a célja;
- mint gazdasági szubjektum – a vállalat – „sajátságos specifikus gyártással” foglalkozik, melynek lényege az értékes gyártási folyamatok (inputok) átalakítása termékekre, szolgáltatásokra (outputokra), melyek a nemzeti védelem és biztonság formájában öltenek testet;
- ez a output termék output „tisza közjószág”⁶ jellegű, és végső szükséglet kielégítésre szolgál;
- az értékes termelési input transzformálódása sajátságos technológiával – katonai kiképzéssel – valósul meg. Ezt a sajátságos eljárást elméletileg a gyártási funkció segítségével lehet leírni, amely meghatározza az adott mennyiségű input segítségével elérhető maximális output terjedelmét;
- a szükséges termelési inputokat (fizikai- és emberi tőkét) a professzionális hadsereg bérbévétele révén azon az áron szerzi be, amely a termelési tényező

5 Kraftová, I. A helyi vállalat gazdasági elemzése Prága: C. H. Beck, 2002. 17. oldal

6 lásd Kraftová, I. A helyi vállalat gazdasági elemzése. Prága: C. H. Beck, 2002. 6. oldal

adott piacon kialakul. (Ezt az árat a termelési tényező kereslete és kínálata fogja meghatározni);

- a termelési tényezők bérléséhez szükséges eszközöket a professzionális hadsereg közforrásokból szerzi meg.

Ezen a helyen szükséges hangsúlyozni:

- a) a hadsereg, mint gazdasági szubjektum (vállalat) célfunkciója az output megvalósításában rejlik a nemzetvédelem és biztonság formájában, melynek kívánt szintje a politikai által meghatározott⁷;
- b) a hadsereg idézett célfunkciójának beteljesülését támogatni kellene az intencionális (szándékos, célnak megfelelő) szerkezet jellegének.

Jogosan lehet feltételezni, hogy a „gazdasági szerkezet” ezen néhány elemének hiánya, esetlegesen a keletkező szerkezeti (személyi és tárgyi) elemek elégtelen alkalmassága befolyásolja a hadsereg, mint gazdasági szubjektum (vállalat) célfunkcióját, és hozzájárul ahhoz, hogy a gyakorlatban nem sikerül az egységeknél és alakulatoknál sok olyan rendelkezést megvalósítani, amelyek a megszabott közforrások gazdaságos és hatékony kihasználásának fokozásához vezetnének.

Hová kell összpontosítani a figyelmet?

A cikk bevezető alapgondolataiban érintettük, hogy a közszektor – beleértve a hadsereget is – kulcsproblémáit ki kell küszöbölni, melyek közé irányítása hatékonyságát és működését is belefoglaljuk, mint a haszon maximalizálásának alapfeltételét⁸. Ezt a gazdasági irányítás megfelelő eszközeinek és módszereinek felhasználásával lehet elérni, melynek a modern technika mindennapos kihasználására kell támaszkodnia, támogatva a vezetés hatékonyságát.

Azok a források, melyeket a hadsereg feladataihoz használ fel, a piaci szektortól kerülnek elvonásra. A piaci szektor szabály szerint úgy jellemezhető, mint a gazdasági hatékonyság ösztönzője (stimulátora), ellenben a közszektor kapcsán gyakran hozzátartozó (immanens) „...belső tulajdonság a hatékonyságra való hajlam”⁽¹⁷⁾. Miért van ez így? Erre a kérdésre a közgazdaságtan minden egyes tankönyve jónéhány részletesen megindokolt feleletet kínál, melyekkel nem lehet vitába szállni. Mégis feltételezzük, hogy lényegében véve *a vállalatok piaci viselkedéséről, és a köz- és magánszféra intézményei közti különbségek problémáiról van itt szó.*

Tulajdonképpen miért is viselkednek a közszolgálatok és a hadsereg is, mint vállalat, másképpen, mint a magánvállalatok? Ennek oka a közvállalatok és a magántársaságok között meghúzódó lényeges különbségben gyökerezik. Ez a *nyereség elérésének, mint – egyéni és közösségi – motiváló alaptényezője.*

7 I. Kraftová ezen összefüggésben hangsúlyozza: „Tekintettel a köztermékek jellegére és tekintettel finanszírozásuk módjára (azaz a közös költségvetésből, fő bevételeük forrása az adók) a köztermékek kialakításáról való döntés lényegében politikai folyamat. Az ilyen döntés alapja a nyilvános választásról szóló elmélet.” Ugyanott, 9. oldal

8 „A közszektor és a benne működő gazdasági szubjektumok alapp problémái közé tartozik a hatékonyság biztosítása és ez úgy gazdasági ..., mint szociális közérdekek kielégítése érdekében és a közügyek megvalósításánál. Kraftová, I. A helyi vállalat gazdasági elemzése. Prága : C. H. Beck, 2002. 2. oldal

W. A. Niskanen⁹, aki a nyilvánosság elé tárta „...a bürokrácia valóban szigorú és részletesen feldolgozott pozitív elméletét...”¹⁰, ezt a bürokráciát a hivatal és a vállalat piacon való összehasonlítása segítségével határozza meg. Szerinte a hivatal a vállalattal összehasonlítva mindenk között ezekkel az alapvető különbségekkel rendelkezik:

- a) Sem az alkalmazottak sem pedig a hivatal igazgatója nem szerezheti meg személyi jövedelemként a hivatal bevétele és kiadása között megjelenő különbség részét. Lehet bármilyen magas is a különbség a hivatal bevétele és a reálisan felmerülő költségek között, az így megtakarított eszközökre nincs joga sem a hivatal igazgatójának, sem pedig az alkalmazottjainak. Így egyik csoportnak sincs semmilyen motivációja költségeit az adott költségvetésnél minimalizálni;
- b) A vállalat bevételeinek nagy, sőt minden egyes részét az outputjának piaci áron történő eladásából szerzi. Ezzel szemben a hivatal jellegzetes tulajdonsága, hogy bevétele nagyrészt a megegyezés eredménye: amelynek alapján a hivatal bevételeinek teljes mennyisége meghatározásra kerül, a megrendelő pedig ígéretet kap a hivatali output teljes volumenére. A hivatali output ezenkívül nagyon gyakran általánosan van meghatározva. Például a hadügyminisztérium évi költségvetése úgy van meghatározva, mint azon eszközök mennyisége, amelyek a védelmi képességek elérése, fenntartása kapcsán megvásárlásra kerülnek;
- c) Ezzel függ össze a hivatal harmadik jellemzője. Az output minőségi felmérése és összehasonlítása aránylag nehézkes, mert a hivatalok néhány típusánál az output minőségi és hosszabbidejű tesztelése nem lehetséges, sőt nem is kívánatos. Ezen következtetés nyilvánvalóan érvényes pl. a már említett védelemre. A hadügyminisztérium békeidőben elméletileg nagyobb költségvetési támogatást kaphat a közzétett magasabb minőségű védelmi készültségre, vagy harci képességre, mint amit háború esetén tulajdonképpen képes volna teljesíteni. Az, hogy az ország lakossága választott képviselői által ezen szolgálat milyen minőségét fizette meg, csak az esetleges háború idején állapítható meg¹¹.

Ezekben a viszonylag bővebben idézett gondolatokban nagyon meggyőzően meghatározottak a hatékonyság döntő tényezői a hadsereg, mint a közszféra részének működése kapcsán. Éppen erre kellene irányulnia a kutatásnak, amely segítsé-

9 William Niskanen azok közé a közgazdászok közé tartozik, akik lényegesen hozzájárultak a nyilvános választás elméletének fejlődéséhez. A Chicagói egyetemen végzett posztgraduális tanulmányai után, az amerikai hadügyminisztériumnál kezdte munkáját, ahol először mint a különös tanulmányok osztálya igazgatójaként működött, később fő gazdasági analitikusként dolgozott. Nyolc év után elment a hivataltól, és főiskolai tanár lett, váltakozva szolgálta a kormány és a tudomány céljait. Legfontosabb munkáját 1971-ben adta ki először *Bureaucracy and Representative Government* címmel.

10 Hampl M. A bürokrácia elmélete W. A. Niskanen értelmezése szerint. *Politikai gazdaságtan*, 2001. 1. sz. 47. o.

11 Idézve Hampl, M. szerint A bürokrácia elmélete W.A. Niskanen szerint. *Politikai gazdaságtan*, 2001. 1. sz. 48–49. oldal

gül szolgálhatna a gazdálkodás hatékonyságának növeléséhez a hadsereg irányításának minden egyes szervezeti szintjén.

A jövőbeni kutatásoknál nagy figyelmet kell fordítani a nemzetgazdaság fejlődésének „makroökonómiai” és „mikroökonómiai” elemzésére a nemzetvédelem biztosításánál, előtérbe helyezve a rekrutáció minőségi és mennyiségi oldalát és az emberi tőke gazdaságos kihasználását a hadsereg keretén belül.

Ebben a tekintetben iránymutató Gary S. Becker¹² 1992. év Nobel díjas közgazdásza megállapításai, ahol kifejti tanítását a preferenciákról és az egyének viselkedéséről a standard neoklasszikus elmélet értelmezésében. Az ő értelmezésében is az individuum mindig úgy jár el, mint a homo economicus, mely igyekszik hasznát maximalizálni. Azonban a hasznosság értékelésénél Gary S. Becker nem korlátozódik csupán a triviális pénz- vagy anyagi kritériumra. A hasznot nagyon széleskörűen értelmezi.

Ez lehetővé teszi számára, hogy a klasszikus standard elméletet azon területekre is alkalmazza, amelyekben a közgazdasági elmélet eddig nem volt képes kielégítő megoldást adni, mert egyszerűen nem foglalkozott vele. Már G. S. Becker következtetéseinél első olvasásánál a figyelmes olvasónak egész sor gondolata támadhat ezek felhasználási lehetőségeiről a professzionális hadsereg és tagjai viselkedésének vizsgálatáról.

G. S. Becker szerint az egyén mindenfajta tevékenysége vitathatatlanul racionális elhatározás eredménye, mely a költségek és hasznok összehasonlításán alapul. A pénzügyi veszteségekkel ekvivalens lehet a becsület elvesztése, a lekiismeretfurdalás, az időhiány, a környezettel való ellentétek, a jövőbeni munka vagy társadalmi önmegvalósítás elvesztése. Ilyen széleskörűen értelmezi Becker a hasznot is¹³. A fenti következtetésekhez kötődve továbbfejleszti és gazdagítja az emberi tőkéről meghatározott elméletet, a tőke személyi és társadalmi dimenziójának meghatározását (személyi és társadalmi tőke). Megközelítésével lényegesen befolyásolta az emberi tőkébe történő befektetés elméletének fejlődését. G. S. Becker következtetéseinél alkalmazási lehetőségeiről a professzionális hadsereg viszonyai között nagyon sokat mond pl. J. Kameníček *Az emberi tőke munkájában*¹⁴. Különösen figyelemfelkeltők azok a fejezetek, melyek a művelődés elemzéséről, az általános és specifikus gyakorlatról, mint az emberi tőke befektetésének legfontosabb formáiról szólnak.

* * *

A hadsereg, mint gazdasági szubjektum elemzésénél különböző kérdéseket lehet feltenni, és a problémák sokfajta megoldását lehet keresni. A legfontosabb kérdések egyike magának az elemzés formájának megfelelő a kiválasztása, illetve az adott problematika megközelítési módja. Amennyiben a gazdaságelmélet legáltalánosabb

12 Gary S. Becker gazdasági tanulmányait a Princeton University és a University of Chicago végezte, ahol 1955-ben PhD. fokozatot kapott. 1952-től adta ki saját cikkeit, 1957-ben pedig az első könyvét *Economics of Discrimination* címmel, mely disszertációs munkájából indul ki. Később a kutatás területén dolgozott, ahonnan 1970-ben az University of Chicagora tér vissza.

13 Lásd Becker *A preferenciák elmélete* Prága: Grada Publishing, 1997. Hampl, M. *Stabil preference és változó restrikték* Becker. *Politikai gazdaságtan*, 1999. 4.sz. 481–488 oldal

színvonalán maradunk, felkínálkozik számunkra a „normatív” és „pozitív” szempontból történő megközelítés. Ha abból a feltételből indulunk ki, hogy a kutatásnak feleletet kell adnia a hatékony gazdasági irányítás eszközeire és módszereire a hadsereg viszonyai között, akkor megfelelőnek tűnik előnyt adni főleg a „normatív” nézőpontnak, azaz a gazdasági elemzés olyan típusának, mely azzal foglalkozik, hogy *hogyan kellene a problémát megoldani*, és azt kérdezi, hogy *hogyan lehet a gazdálkodás minőségét, az egységek és alakulatok működését értékelni, és gazdasági irányításuk hatékonyságát javítani*. A felelet megköveteli a feltételek megszabását a „jó” teljesítmény érdekében. Az ilyen feltételek meghatározása – hasonlóan mint a vállalati hatékonyság vizsgálatának elemzése a magánszektorban – a hadsereg gazdálkodásának nagyon figyelmes elemzését követeli meg (tesztelést és a gazdaságtudomány új ismereteinek felhasználását).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Becker, G. S. A. A preferencia elmélete, Prága: Grada Publishing, 1997.
- Hampl, M. A bürokrácia elmélete William A. Niskanen értelmezése szerint. Politikai gazdaságtan, 2001. 1. szám
- Hampl, M. Stabil preference és változó restrikcse – Gary S. Becker hozzállása, Politikai gazdaságtan, 1999. 4. szám
- Horák, R. és kol. Kiinduló pont a hadsereg gazdaságának formálódására. Befejező beszámoló a védelmi kutatásról szóló tervezethez. A gazdasági biztosítás korszerűsítésének útjai a CSK Honvédelmi Minisztériuma költségvetési részlegének részére. Brunn: Katona Adémia Brunn, 2002.
- Kamníček, J. Emberi tőke, bevezetés a gazdaságtan viselkedésébe. Prága, Karolinum 2003.
- Kraftová, I. A helyi vállalat gazdasági elemzése, Praha C. H. Beck, 2002.
- Krč, M., Odehnal, L., és kol. Az állam védelmének gazdaságtana (kiválasztott fejezetek). Brunn, Katonai akademia Brunn, 1998.
- Ochrana F. Közszektor effektív meghatározása, Prága, Management Press, 2001.
- Strecková Y. A közszektor elmélete, Brunn, Masaryk Egyetem, 1998.
- Soukup J. Mikroökonómiai analízis, (kiválasztott fejezetek). Slaný: Melandrium, 2001.
- A kereskedelmi törvénykönyv, 1991, 513 számú törvénye.

14 Kameníček, J. Emberi tőke (bevezetés a gazdaságtan viselkedésébe) Prága: Univerzita Karlova, Karolinum, 2003.